

Hamar Pál¹

Balléri szellemiség – testkultúrába ágyazva

„Hiszek a tudás jobbító erejében.”
(Ballér Endre emlékkonferencia, 2008)

Sport és egészség

A sport közegeben nőttem fel, válogatott tornász, majd testnevelő tanár és edző lettem. A testnevelés, szélesebb értelemben a szomatikus nevelés és a sport minden szegmensével kapcsolatba kerültem, így a versenysporttal, az iskolai testneveléssel, a szabadidő-sporttal egyaránt. A testkultúra minden vonatkozását belülről éltem meg, s helytel-közzel alakítottam. Magyarországon az 1990-es szabad választásokot követő rendszerváltozás – az élet annyi más területéhez hasonlóan – a mozgásos aktivitás életvitelben betöltött szerepére is erőteljes hatást gyakorolt. A megváltozott világ egyben új társadalmi értékpreferenciákat is teremtett (Hamar, 2005). Az újjászerveződő társadalomban új értelmezést nyert a testi és lelki egészség megőrzése, s az ennek szerves részét képező terület, a testedzés. A megváltozott szemléletnek a jegyében a rendszeres és több mozgás mellett a figyelem homlokterébe került például az egészséges táplálkozás és a személyi higiénia is. Ez a szemlélet (is) összetettebbé tette az iskolai testnevelés tartalmát, így az ma már nem elsősorban a tornaterem négy fala közé zárt vagy az iskolától távol eső sportpályákon zajló testgyakorlást jelent, hanem egy olyan műveltségi területet jelöl, amely más műveltségi területekkel karöltve igyekszik megoldást találni korunk globális problémáinak ráeső részére. A testnevelés a mozgásműveltség és a motoros képességek fejlesztése mellett

1 A Kiss Árpád-díjas egyetemi tanár írása a szerkesztőség felkérésére készült

többek között szerepet vállal a testi és lelki egészség egyensúlyának megteremtésében, az egészséges életmódra nevelésben, a káros szenvedélyek elleni harcban, a helyes higiénés és szexuális szokások kialakításában, sőt a rekreáció és a rehabilitáció területén is (Hamar, 1998).

Az értékpreferencia-váltás azonban negatív tendenciákat is magával hozott. A fizikai inaktivitás modern korunk részévé vált. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy az óriási informatikai és számítástechnikai fejlődés milyen kedvező táptalajt nyújt a „homo sedens” embertípus kialakulásához. Ezen kortünet elleni harc minden sportszakember feladata, lett légyen az professzionális edző, testnevelő tanár, vagy éppen szabadidősport-szervező. Fontos az olimpiai játékokon elnyert érmek, aranyérmek száma, de legalább annyira fontos, hogy országunk ne csak sportnemzetté, hanem sportoló nemzetté is váljon.

Mindennek fundamentuma az iskolai nevelés és oktatás. Ezért is jelentős, közösen elért vívmány, hogy a 2012/2013. tanév kezdetétől felmenő rendszerben heti öt testnevelésórát kell tartani az általános és középiskolákban az első, ötödik és kilencedik osztályokban, majd 2013-tól a teljes alsó tagozaton, illetve ugyancsak felmenő rendszerben a többi évfolyamon is. A mindennapos testnevelés, vagy ahogy én jobban szeretem, a mindennapos testnevelésóra komoly mérföldkő, amelynek tudományos háttere a tantervelméletből, egy olyan subdiszciplínából eredeztethető, amelyben én is tevékenykedem.

„A tantervelmélet útjain”

A testkultúra mellett a másik választott szakterületem a tantervelmélet. Abban, hogy ezen az úton elindultam, jelentős szerepet játszott *Ballér Endre* személye és munkássága. Ezért is választottam tőle írásom mottóját és e fejezet címéül Ballér-kötődésű idézetet. Az első inspirációt még az 1980-as évek elején, egyetemi hallgatóként kaptam, amikor kezembe került a *Tantervelmélet és tantervi reform* című könyvecske (Ballér, 1981). Később Tanár urat személyesen is megismerhettem, oktatóm, vizsgáztatóm, disszertációm bírálója, majd habitusvizsgálóm lett.

Én is a balléri tantervelmélet útjait járom, mert – ahogy erről *Perjés István* ír: „Ballér Endre azért is volt olyan tántoríthatatlan a tantervi tananyag ügyében, mert hitt a tudás jobbító erejében, és élt benne az a remény, hogy kellő óvatossággal az iskolában nem új társadalmi egyenlőtlenségeket, hanem éppen ellenkezőleg, új lehetőségeket teremthetünk a tudás megszerzésének támogatásával. [...] Közös felelősségünk, hogy a tudástársadalmi korszakváltás jeleire valóban cselekvőképesen reagáljunk, s olyan tantervekkel álljunk elő, amelyeket cselekvőképes, önálló pedagógusok alkalmaznak és konstruálnak. [...] Aki nem csupán saját tanítási tevékenységére, hanem a tanulók tanulási terveire is ügyel, azzal egy csipetnyit maga is hozzátesz egy jobb társadalom felneveléséhez. Ballér Endrétől egyáltalán nem állt távol ez a gondolat, s talán ezért is hangsúlyozta a tanulásszervezés fontosságát. Erre nem csupán Nagy László gyermekközpontú pedagógiája inspirálta, hanem az a felismerése is, hogy csak akkor válhat személyesen is fontossá a tantervi tartalom, ha az alkalmazását nem zárjuk didaktikai kalodába.” (*Ballér Endre emlékkonferencia*, 2008)

Nehéz és rögzös utat választ, aki ezeknek a kívánalmak akar megfelelni. Hát még, ha ezt az ars poeticát a testkultúrába igyekszik beágyazni. Egy személyes beszélgetés során Ballér tanár úr rá is kérdezett: mi a véleményük a testnevelő tanároknak a Nemzeti alaptantervről? (A kérdés még a kilencvenes évek végén fogalmazódott meg, vagyis a NAT1-ről.) Válaszomban arra tértem ki, hogy a testnevelő tanárok egy igen tekintélyes hányada a NAT-ban foglaltaknál részletesebb tananyag-kijelölést szeretne. Emellett azt is sokan szemére vetik a NAT-nak, hogy nem adja meg a tartalom tantárgyakra és évfolyamokra bontott elrendezését. Szó szót követett, majd közösen abban maradtunk, hogy a NAT mellett, hogy európai, elsősorban angolszász jegyeket is magán hordoz, jellegzetes eltéréseket is mutat a „nyugati” típusú alaptantervekhez képest. A tantervelméletben és tantervfejlesztésben – ugyanúgy, mint a sportban – kell, hogy legyen egy magyar út is. Talán ezért is volt Ballér Endre olyannyira kritikus a NAT későbbi munkálataival kapcsolatban. A NAT-ot saját gyermekének tekintve, a 2007. évi NAT-variánsnál jelezte a kompetenciákkal kapcsolatos fenntartásait. Ahogy jómagam is számos alkalommal és fórumon megtettem ezt, szóban és írásban (Hamar, 2008).

Ennek a tanulmányomnak az érdekessége még – a tantervelméleti gondolatok mellett – az lehet, hogy mottójául egy Kiss Árpádtól vett idézetet választottam. Attól a tudós-pedagógustól idéztem, akiről az általam átvett díjat elnevezték. Meglátásom szerint e Kiss Árpád-i idézet is belefér a testkultúrába ágyazott balléri szellemiség világába, amennyiben: „Egy egyszerre nagyra nőtt és kicsivé zsugorodott világban kell érvényesítenünk a megismerés elsősege, az egyetemesség, az egyéniség és a nyitottság elvét, hogy minden emberben tevékenyen működhessenek azok az erők, melyek az embert a maga által teremtettség műveltség hordozójává tették.” (Kiss Árpád, 1969)

Tantervelmélet és testnevelők

„Az iskola a kultúra terjesztésének legfontosabb eszköze. Ha ez így van, akkor bizonyos, hogy a tanterv mindig a kultúra tükré” – írta Prohászka Lajos 1948-ban. Az ma már nem kérdés, hogy a testkultúra is a kultúra részét képezi, részese – újfent Prohászka nyomán – a kultúrfilozófiai megfontolások mentén összeállított „művelődési kánonnak” (Prohászka, 1948).

Ugyanakkor nehéz feladat a tantervelméletet a gyakorló sportszakemberek, elsősorban a testnevelő tanárok közelébe hozni. A testnevelők esetében hatványozottan igaz az a tantervelméleti tétel, miszerint: a tantervi dokumentumok a tantervelmélet számára a gyakorlatot, míg az iskolai nevelő-oktató munka gyakorlatának nézőpontjából az elméletet jelenítik meg.

Tanulmányaimban és előadásaimban számos olyan tantervi, tartalmi kérdést feszegettem, amelyekről úgy gondoltam, hogy azok a testnevelői szakma számára relevánsak. Ilyen például az ellenőrzés és értékelés problematikája.

Nagy közfigyelmet kiváltó, s a tantervelméletet a testnevelő tanároknak testközelbe hozó oktatáspolitikai ötlet volt a testnevelés tantárgy osztályozásának eltörlése. Ennek

mintegy tíz éve, de utözöngéi időnként még mindig felszínre kerülnek. A testkultúrával foglalkozó szakemberek egyöntetűen léptek fel eme torz elképzelés ellen, a legtöbben érzelmi alapon közelítve a problémához. Voltunk néhányan, akik ekkor is, és ma is hirdettük, hirdetjük, hogy ilyen esetekben a szakmaiság – az inkriminált szituációban a tantervelméleti szakmaiság – mentén kell cáfolattal szolgálni. Ebben a polémiában akkor gyakorta előjött egy, a történéseket évekkal megelőző írásom, amelyben az ellenőrzésnek, az értékelésnek a testnevelésben betöltött szerepével foglalkoztam, tantervelméleti aspektusból (Hamar, 1999). Az abban megfogalmazott érvek számos sportszakember kollégát készítettek arra, hogy közelebbi kapcsolatba kerüljön tantervi, tantervelméleti munkákkal.

A továbbiakban, a praxis oldaláról közelítő szakemberek visszajelzéseiből kiindulva, ebből a tanulmányomból eleveníték fel néhány olyan gondolatot, amellyel igazolódni látszik F. W. Dörpfeld azon örökbecsű kijelentése, miszerint: „Nincs gyakorlatiasabb a jó elméletnél.”

Az osztályozást ellenzők általában a tanulók jelentős motoros adottságbeli eltéréseit hangoztatják. Ez viszont nem lehet indok, mivel jelentős a különbség a tanulók kognitív adottságai között is, így ezen az alapon el lehetne törölni bármelyik humán vagy reáltantárgy osztályozását. Ezért is hibás az a törekvés, amely az osztályozás kérdéskörét egy egységes egészéből – a pedagógiai folyamat, a tanári számonkérés egészéből – kiemelve igyekszik kezelni. Pedagógiai közhely, hogy a jól motivált tanuló nem az osztályzatért, hanem a tudásért tanul. A közepesen és gyengén motivált tanulót viszont, más egyebek mellett, éppen az ellenőrzéssel, értékeléssel és osztályozással próbálják tanulásra szorítani. Nem lenne tehát szerencsés az osztályozást, az osztályzatokat megszüntetni, viszont célszerű lenne az osztályozást szöveges (írásbeli) értékeléssel kiegészíteni. Itt nem a gyenge, közepes, jó, kiváló vagy a megfelelt, jól megfelelt, kiválóan megfelelt típusú értékelésre gondolok, hanem egy olyan, a tanuló teljes motoriumára vonatkozó, komplex szöveges értékelésre, amely képet ad a pedagógiai folyamat minden résztvevőjének (tanárnak, diáknak, szülőnek stb.) a tanuló motoros teljesítményeiről, higiéniés szokásairól, esetleg az egészségi állapotról. Ennek az értékelő tevékenységnek nemcsak passzív, hanem aktív részesei az iskola „kliensei”, akik viszont nem léphetik túl hatáskörüket. Ők nem arra hívatottak, hogy szakmai kérdésekben döntsenek, hanem a tanuló sok szempontú értékelésében segítik a testnevelő tanárt és/vagy más tantárgyak tanárait. Ugyanakkor e szerteágazó, sok helyről jövő értékelő tevékenység során rendkívül fontos a teljes bizalom légkörének megteremtése, indokolt esetben a teljes titoktartás.

E sorokat 1999-ben vettem papírra. Ma már a szöveges értékelés létjogosultsága a magyar köznevelésben megkérdőjelezhetetlen.

Üzenet értékű gondolatok

Ballér Endre okkal és joggal figyelmeztetett arra, hogy „egyrészt szükség van a pedagógusok tantervi önállóságára, másrészt éppen a legérdekeltebbeknek, maguknak a nevelőknek tekintélyes része idegenkedik tőle, fenntartásai vannak vele szemben. [...] Az önállóságot tehát sem törvénnyel, sem miniszteriumi határozattal megvalósítani nem lehet” (*Ballér*, 1988).

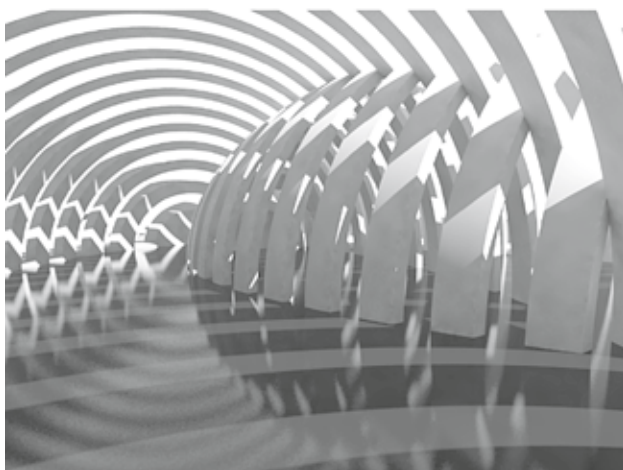
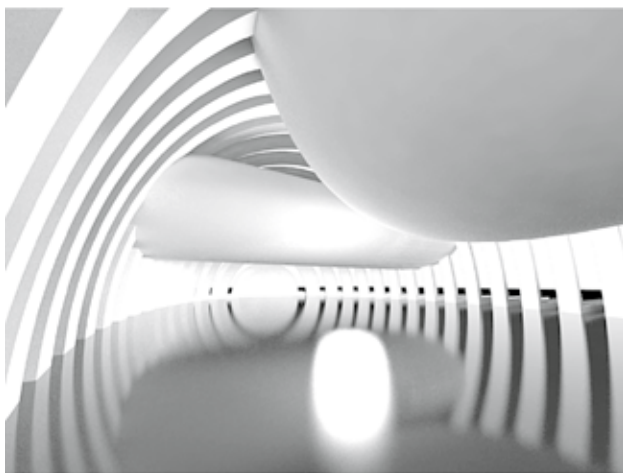
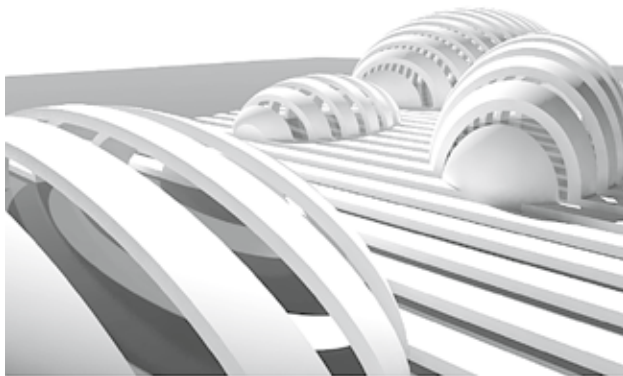
Ballér Endre egy másik helyen kifejtette: „a minimum követelményeknél lényeges, hogy ellenőrzésük az időben alkalmazott felzárkóztatás – s ne a buktatás – eszköze legyen [...]. A taxonómia igazi alkalmazási területe nem a tantervi dokumentum, hanem annak előkészítése, kidolgozása, célrendszerének, tartalmának strukturális elemzése” (*Ballér*, 2004).

Még mielőtt bárki azzal vádolna, hogy a tantervekben, a tantervelméletben valamiféle mindenre választ adó „Grált” látnék, álljon itt *Faludi Szilárd* kijózanító gondolata – „Legjobb, ha előrebocsátjuk: a tanterv nem csodaszer, nem oldja meg összes oktatásügyi problémánkat; ha tökéletes, ha teljesen korszerű, akkor sem végzi el a pedagógus helyett az oktató-nevelő munkát.” (*Faludi*, 1972)

Végül, de nem utolsósorban az oktatáspolitikusoknak, az oktatásirányítással foglalkozóknak *Ph. H. Coombs* tollából egy perspektivikus üzenet, egy olyan pedagógus közgazdásztól, aki miközben nevelésügy-párti volt, ezzel egyidőben a monetáris, fiskális stb. szempontokat sem tévesztette szem elől: „A drága oktatás lehet rossz, de a jó oktatás sohasem olcsó.” (*Coombs*, 1971)

IRODALOM

- BALLÉR ENDRE (1981): Tantervelmélet és tantervi reform. *Tankönyvkiadó*, Budapest.
- BALLÉR ENDRE (1988): A pedagógusok tantervi önállósága. *Pedagógiai Szemle*, 1. sz. 3–10.
- BALLÉR ENDRE (2004): A tantervelmélet útjain. *Aula Kiadó Kft.*, Budapest.
- COOMBS, PH. H. (1971): Az oktatás világválsága. *Tankönyvkiadó*, Budapest.
- FALUDI SZILÁRD (1972): Időszerű tantervelméleti kérdések. *Köznevelés*, 6. sz. 20–23.
- HAMAR PÁL (1998): A testnevelés tartalmi korszerűsítésének nemzetközi trendjei a közoktatásban. *Új Pedagógiai Szemle*, 4. sz. 48–56.
- HAMAR PÁL (1999): Az ellenőrzés és értékelés korszerű szemlélete a testnevelésben. *Új Pedagógiai Szemle*, 6. sz. 43–51.
- HAMAR PÁL (2005): A rendszeres testedzés helye és szerepe a serdülőkorú lányok életvitelében. *Új Pedagógiai Szemle*, 10. sz. 68–75.
- HAMAR PÁL (2008): Egy kifejtett kulcskompetencia nyomában. *Új Pedagógiai Szemle*, 8-9. sz. 87–95.
- Hiszek a tudás jobbító erejében. *Ballér Endre emlékkonferencia*. Szerkesztette: Mátrai Zsuzsa – Perjés István. *Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága, Budapest*. 2008.
- KISS ÁRPÁD (1969): Műveltség és iskola. *Akadémiai Kiadó, Budapest*.
- PROHÁSZKA LAJOS (1948): A tanterv elmélete. In: A tantervelmélet forrásai. 1983. 2. kötet. *Országos Pedagógiai Intézet, Budapest*.

Nagy Márton: Térkonceptiók (számítógépes grafika)

A képzés során kiemelt szerepet kap a különböző léptékű terek érzékelése, modellezése. A fenti grafikák egy formai ötlet „átiratai” épület nagyságra, külső és belső térbeli viszonylatokra. A látványt a bordázat jellegű vonalritmusok és az általuk létrehozott fény-árnyék játékok teszik izgalmassá.